

Роман ПАВЛЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
і методик їх навчання, заступник директора з науково-педагогічної
та соціально-гуманітарної роботи Інституту психології
та соціальної педагогіки Київського університету
імені Бориса Грінченка

Теоретичні основи творчої педагогічної взаємодії у сучасному освітньому середовищі

Проблеми творчості, особливо педагогічної, набувають нині неабиякої ваги. Творча особистість сприймає світ у більш яскравих та повнобарвних формах і може відтак у буденному знайти щось нове, відмінне від загальноприйнятого. З огляду на це, виникає потреба формувати творчу особистість учителя та визначення особливостей формування умінь майбутніх педагогів до творчої взаємодії з учнями в умовах сучасного освітнього середовища.

Поняття взаємодії педагога та вихованців в умовах сучасного освітнього середовища не можна окреслити як окреме психолого-педагогічне утворення. Воно багато-комплексне і розглядати його потрібно у комплексі системи педагогічних наук.

У дослідженнях закордонних авторів (Р.Селман, О.Стауфорд, М.Фландерс, М.Хаузен) педагогічна взаємодія, або інтеракція, розглядається з огляду на положення гуманістичної та когнітивної психології. Емоційно-комунікативний бік педагогічної взаємодії аналізують у своїх працях Е.Беленкіна, Л.Жарова, В.Котов, М.Рибаківа, М.Седова, Р.Шакуров та ін. Як соціально-психологічний процес розглядають педагогічну взаємодію з дітьми М.Вейт, Б.Огаєнц, О.Субботський. Проте слід зазначити, що ідея педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої освіти ще не достатньо осмислена й не втілена в самостійну модель.

Мета нашого дослідження – визначення особливостей педагогічної взаємодії в сучасному освітньому середовищі, характеристика феномена креативності як обов'язкового складника у розвії педагогічної творчості сучасного педагога.

Взаємодія у навчально-виховному процесі простежується у співробітництві – формі спільної, спрямованої на досягнення загального результату діяльності та спілкування. Вона може реалізовуватися під час лекцій, семінарських занять, індивідуальної роботи зі студентом, у позааудиторний час. Водночас може спостерігатися формальне досягнення навчально-виховних цілей, коли викладач і студенти фактично не співпрацюють, обмежуючись мінімально необхідними ресурсами.

Українська дослідниця О.Рудницька дійшла важливого для практики педагогічної взаємодії висновку: центром педагогічного процесу є взаємодія учня з навчальним матеріалом, яку забезпечує і регулює педагог [4, 69].

Головна умова й водночас основна форма педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу – це педагогічне

спілкування того, хто навчає, із тим, хто навчається. Тому зусилля викладача можуть бути представлені як неперервна низка завдань щодо організації педагогічного спілкування з огляду на ті чи інші навчальні цілі. В.Кухаренко виокремлює такі види спілкування в дистанційному навчанні [3, 160–163]: 1) спілкування із дистанційним викладачем; педагогічна взаємодія ґрунтується на принципах співробітництва й ненав'язливого, товариського керівництва; 2) спілкування з колегами; дослідження у дистанційному навчанні свідчать, що відсоток студентів, спроможних навчатися самостійно, без спілкування з іншими, досить незначний; 3) дискусійний форум; він є формою педагогічної взаємодії керованої викладачем і побудованої на розмаїтті точок зору студентів щодо проблеми; 4) навчання у співпраці; 5) звітування та домашні завдання.

В узагальненому вигляді завдання з організації педагогічної взаємодії зводиться до повідомлення педагогом певної інформації та спонукання суб'єктів навчального процесу до відповідних дій. Повідомлення, у свою чергу, може бути реалізоване як розповідь, репліка, відповідь, рапорт тощо. Відтак розрізняють такі різновиди спонукання: пропозиція, вимога, порада, завдання, пересторога, попередження, запрошення, прохання тощо [2].

Відповідно до логіки педагогічної взаємодії виокремлюють такі стадії комунікації:

1. Моделювання педагогом очікуваного спілкування з учнями в процесі підготовки до безпосереднього педагогічного спілкування. На цьому етапі має місце своєрідне планування комунікативної складової структури педагогічної взаємодії, що відповідає індивідуальності педагога, особливостям окремих учнів і навчальної групи в цілому.

2. Організація власне педагогічного спілкування між суб'єктами навчального процесу. Тут важливо привернути й затим утримувати увагу тих, хто навчається, на викладачеві.

3. Керування спілкуванням у процесі педагогічної взаємодії. Зазвичай цей етап передбачає уточнення умов і структури педагогічного спілкування.

4. Аналізування результатів спілкування та моделювання нового педагогічного завдання. Цю завершальну стадію нерідко визначають як стадію зворотного зв'язку в спілкуванні. Вона зазвичай здійснюється у вигляді різноманітних опитувань і анкетувань.

За С.Рубінштейном, у педагогіці є чотири компоненти засвоєння знань: сприймання, осмислення, закріплення, застосування на практиці; разом вони утворюють ціліс-

ний процес засвоєння знань. Розглянемо його через етапи організації педагогічної взаємодії.

На першому з них зазвичай відсутня безпосередня міжособистісна співпраця педагога та учня. Натомість спостерігаємо функціонально-рольову активність педагога (створює педагогічні ситуації для розвитку в учнів мотивації навчання, використовує різноманітні засоби педагогічного впливу для організації в суб'єкта навчання сприйняття й осмислення нової інформації) та відносно зовнішню пасивність того, хто навчається. На завершення розгляду першого етапу зауважимо, що зовнішня пасивність не виключає внутрішньої активності суб'єкта навчання, коли той взаємодіє із навчальним об'єктом.

На другому етапі педагогічної взаємодії той, хто навчається, активізується в тому розумінні, що він починає виявляти певну самостійність. При цьому педагог продовжує залишатися активним. Звідси випливає, що педагогічна взаємодія другого етапу полягає у поступовому послабленні безпосередньої допомоги учням з боку педагога та створенні ним умов, сприятливих для розвитку самостійності суб'єктів навчання.

Третій етап спрямований на організацію самостійного опанування суб'єктами навчання нових знань на всіх етапах процесу засвоєння знань: сприйнятті, осмисленні, закріпленні та застосуванні набутих знань на практиці. Тобто роль педагога обмежується переважно спостереженням за самостійною навчальною діяльністю учнів, їх консультуванням у разі потреби та контролем результатів навчальної діяльності [2].

Зміст та способи педагогічної взаємодії визначаються завданнями виховання і навчання учнів. Це завдання передбачають зміну якості вихованців. Тому можна констатувати, що педагогічний процес є процесом, у якому соціальні ідеї стають якостями особистості.

Будь-яка взаємодія людей між собою передбачає спілкування й спільну діяльність. Процес педагогічної взаємодії також складається із двох частин: педагогічного спілкування й спільної діяльності педагогічного змісту. Принципові характеристики цих складових – рівність у спілкуванні та партнерство в спільній діяльності.

Рівність у спілкуванні забезпечується, по-перше, взаємоповагою до особистості учасників спілкування, по-друге, – діалектичним принципом самого процесу спілкування: навчаючи й розвиваючи учнів, педагог також навчається й розвивається. А головне – органічним прийняттям педагогом гуманістичних і демократичних основ взаємодії людей [1].

Тож, *педагогічна взаємодія* – це співпраця усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності. Мета її – організація зусиль студентів і науково-педагогічних працівників, завдяки яким формуються ціннісні орієнтації, необхідні професійні компетенції, соціальний досвід, необхідний для досягнення життєвого успіху.

Роль учителя тут важко переоцінити. Це має бути високоосвічена креативна творча особистість. Згадані поняття досліджуються нині досить активно.

У багатьох країнах світу проблема підготовки творчого вчителя розробляється як проблема підготовки до розвитку креативних здібностей учнів шляхом відбору змісту педаго-

гічних технологій самостійної роботи. Для цього майбутні вчителі ознайомлюються з оригінальними технологіями розвитку інтуїції, уяви, прикладної фантазії (А.Озборн, Д.Скотт та ін.). Д.Скотт вважає, що розвиток інтуїції пов'язаний з умінням створювати у своїй уяві зорові образи або картини, тому їй притаманний холистичний метод сприймання інформації. Болгарський вчений П.Олександров зазначає, що показник творчих можливостей людини – здатність до самоорганізації. Ауреліо Печчелі висловлює думку про необхідність розвитку творчого потенціалу майбутнього спеціаліста. На його думку, в основі має бути людський розвиток, самовираження, розкриття можливостей і здібностей особистості.

Розвиток педагогічної творчості, креативності вчителя значною мірою залежать від умов, які створюються у школі для творчої праці педагога, його самореалізації. Звісно, складний соціально-економічний стан учителя у сучасному суспільстві не може не впливати на його бажання працювати творчо.

С.Сисоева зазначає, що основний критерій ефективності педагогічної творчості – результативність. Тобто досягнення позитивної динаміки формування творчої особистості учня та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності самого вчителя, які визначатимуться порівнянням попереднього та досягнутого результату. Процесуальний аспект педагогічної творчості, індивідуально-психологічні особливості вчителя, творча діяльність всього педагогічного колективу сприяють вирішенню цієї проблеми [5, 31].

При цьому, безумовно, варто зважати на основні положення психолого-педагогічної системи В.Сухомлинського, котрий вважав творчість учителя частиною його педагогічної культури [6].

З цієї позиції педагогічну творчість учителя визначають як особистісно орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу, зумовлену специфікою психолого-педагогічних відносин між ними і спрямовану на формування творчої особистості учня та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Важливо зважати на те, що суб'єктами взаємодії є особистість дитини та особистість учителя, які перебувають у постійному розвитку; на співтворчий характер суб'єктів педагогічного процесу та можливість постійної суб'єктивної новизни й оригінальності процесу і результату, появу багатьох інших факторів, які часом важко передбачити [5, 33].

Структура творчих можливостей особистості досить складна й зумовлюється специфікою творчого процесу. З огляду на це, творча особистість – особистість креативна, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів актуалізувала свої творчі можливості для досягнення успіхів в одному чи декількох видах діяльності.

І хоча, скажімо, працелюбність не є креативною рисою особистості, але для творчої діяльності вона має велике значення; так само щодо комунікативних здібностей людини та здібностей до самоуправління.

Отже, можемо зробити висновок, що поняття креативності значно ширше, воно включає в себе й поняття творчості. Креативність – це складне психічне утворення особистості, яке у своїй структурі має творче начало, але ніяк лише ним не обмежується. На творчому началі буду-

ються основні поняття та принципи педагогічної креативності та створюються умови для її подальшого розвитку.

Креативність розвивається за врахування багатьох факторів. Серед зовнішніх – і в особливий спосіб організований простір, і матеріали, і атмосфера безпеки; серед внутрішніх – стан натхнення.

Креативність досить дієво впливає на особистість в цілому, даючи можливість для експерименту, дослідження, відкриття, пошуку внутрішніх ресурсів та їх реалізацію у самозміні та внутрішньому зростанні.

Література

1. *Бричок С. Б.* Сутність і зміст процесу педагогічної взаємодії особи [Електронний ресурс] / С. Б. Бричок. – Режим доступу. – http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_02/brychoks.pdf.
2. *Брянцева Г. В.* Особливості педагогічної взаємодії суб'єктів дистанційного навчального процесу [Електронний ресурс] / Г. В. Брянцева. – Режим доступу. – http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_3_2006.
3. *Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г.* Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб. / [за ред. В. М. Кухаренка]. – Харків: НТУ "ХПІ", "Торсінг", 2002. – 320 с.
4. *Рудницька О. П.* Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О. П. Рудницька. -- Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. *Сисоєва С. О.* Педагогічна творчість: [монографія] / С. О. Сисоєва. – Х.-К.: Книжкове видавн. "Каравела", 1998. – 150 с.
6. *Сухомлинський В. О.* Наша "скрипка" (Роздуми про педагогічну культуру) / В. О. Сухомлинський. – Рад. школа. – 1966, 21 травня.

